

Mariusz Gajewski
Morris County Psychological Association, New Jersey

Zróżnicowanie form i stopnia patologicznych zachowań młodzieży w środowisku szkolnym.

Analiza porównawcza na przykładzie młodzieży
objętej resocjalizacją zakładową — raport z badań

The Diversity of Forms and the Degree
of the Pathological Behaviour of Young People
in the School Environment.

A Comparative Analysis, as Exemplified by Young People
under Institutional Rehabilitation — case report

Przybierająca różne oblicza patologia społeczna nieletnich, frustracja połączona z agresją, zaburzenia sensu i celu życia, konformizm, lęk i niepewność, negatywna tożsamość, niskie poczucie własnej wartości, zaburzenia motywacyjne i emocjonalne młodzieży wymagają stosowania odpowiednio dobranych środków zarówno profilaktycznych, jak i naprawczych¹.

W świetle badań empirycznych, w Polsce ujawniają się trzy główne tendencje w przestępczości nieletnich, które wyraźnie kore-

¹ J. Fagan, T.R. Tyler, *Legal Socialization of Children and Adolescents*, „Social Justice Research” 2005, t. 18, nr 3, s. 217 i nn.

SŁOWA KLUCZOWE

młodzież, przestępczość nieletnich, resocjalizacja, środowisko szkolne, patologiczne zachowania

KEYWORDS

young people, juvenile delinquency, resocialization, school environment, pathological behaviour

lują z tendencjami ogólnie obserwowanymi od kilkunastu lat w skali globalnej. Widzimy systematyczny i znaczący ilościowy wzrost ogólnych rozmiarów wszystkich rodzajów przestępczości. Obniżeniu uległa dolna granica wiekowa nieletnich przestępców (w tym znaczny wzrost liczby przestępstw, których sprawcami są nieletni poniżej 13. roku życia). Coraz częściej rejestrowane są też poważne przestępstwa dokonywane przez kilkuletnie dzieci. Wreszcie notuje się nagły wzrost przestępstw gwałtownych, opartych na agresji i przemocy skierowanej zarówno na rówieśników, jak i osoby dorosłe².

Podjęte przez autora niniejszej pracy badania diagnostyczno-eksploracyjne sprowadzają się do pytania: w jakim stopniu różnicowanie zakładów na zamknięte, półotwarte i otwarte odpowiada różnicowaniu młodzieży przebywającej w tych zakładach w kontekście różnych zmiennych środowiska szkolnego, z którego się ona wywodzi?

1. Środowisko szkolne miejscem socjalizacji i wychowania

Szkoła stanowi oprócz domu jedno z najważniejszych środowisk, w którym odbywa się socjalizacja i wychowanie młodego pokolenia. Jednym z podstawowych czynników wpływających na wyniki socjalizacji i wychowania dziecka są wzajemne relacje między szkołą a domem rodzinnym.

Zarówno rodzice, jak i nauczyciele z chwilą rozpoczęcia nauki szkolnej dziecka, wchodząc w pewien względnie trwały układ pośredniego lub bezpośredniego współdziałania, winni troszczyć się o dobro dziecka³.

Wskazując na szkołę jako instytucję socjalizującą, wyróżnić możemy kilka znaczeń tego pojęcia: szkolnictwo – jako system szkół różnego typu i stopnia, realizujących przewidywany dla nich program nauczania i wychowania; konkretna szkoła, czyli wyposażony w środki materialne zespół ludzi (nauczyciele, personel pomocniczy, uczniowie), utworzony celem realizacji wyznaczonych mu zadań; klasa szkolna, czyli wydzielony zespół uczniów; nauczyciel,

² Zob. B. Urban, *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży*, Kraków 2000.

³ S. Rogal, *Psychologia, determinanty współdziałania rodziców i nauczycieli*, Opole 1983, s. 180.

jako element szkoły, odpowiedzialny za realizację postawionych jej zadań⁴.

W każdym z tych znaczeń szkoła przynosi, w różnych sytuacjach i w różnych momentach, różne problemy. Z punktu widzenia przestępczości nieletnich, szkoła staje się miejscem niesprzyjającym właściwej socjalizacji i wychowania jeśli nie zapewnia:

- a) przekazania uczniom niezbędnego minimum informacji o dorobku, kulturze i wartościach tego społeczeństwa;
- b) wprowadzenia ucznia w świat stosunków rzeczowych, tj. nauczania go odgrywania ról instrumentalnych, co odnosi się przede wszystkim do szkolnictwa podstawowego;
- c) dostarczenia wiedzy i umiejętności niezbędnych do zajęcia określonego miejsca w strukturach społecznych (zawodowej, władzy itd.).

Podkreślając fakt, że oprócz rodziny szkoła jest głównym czynnikiem kształtującym osobowość dziecka Lesław Pytka i Tamara Zacharuk⁵ wskazują trzy istotne funkcje szkoły. Pierwsza to funkcja dydaktyczna. Polega ona na dostarczaniu wiedzy, kształceniu uzdolnień i zainteresowań. Drugą jest funkcja wychowawcza, która obejmuje przekazywanie uczniom systemu obowiązujących norm i wartości, kształcenie umiejętności współdziałania z innymi. Trzecia dotyczy opieki polegającej na zabezpieczeniu prawidłowego rozwoju fizycznego dziecka i jego bezpieczeństwa (również dotyczy organizowania czasu wolnego)⁶.

Niestety wymienione powyżej trzy aspekty działalności szkoły zasługują na ostrą krytykę. Okazuje się, że nauczyciele, dążąc do przekazywania i egzekwowania wiadomości, nie zawsze radzą sobie z wymiarem wychowawczym. Popadając często w konflikty z klasą (poszczególными uczniami), obniżają ostatecznie autorytet szkoły.

Pojęcia autorytetu wiąże się z wiarygodnością, wzorem który można naśladować, zaufaniem i troską. Autorytet nie jest czymś, co posiada się jedynie z racji pełnionej funkcji, jest raczej czymś, na

⁴ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2004, s. 348.

⁵ L. Pytka, T. Zacharuk, *Wielowymiarowa geneza zaburzeń przystosowania społecznego*, w: *Pedagogika społeczna*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa 1995, s. 403.

⁶ Por. K.A.S. Howard, S.L. Budge, K.M. McKay, *Youth Exposed to Violence: The Role of Protective Factors*, „Journal of Community Psychology” 2010, t. 38, s. 63.

co trzeba sobie zapracować, jest zasłużonym osobistym dorobkiem danej jednostki. Autorytet pedagogiczny posiadają wychowawcy (nauczyciele), którzy kompetentnie nauczają oraz reprezentują określone zasady postępowania i trwałe wartości, którzy cechują się doświadczeniem i zaufaniem uczniów⁷.

Szkoła często jest pierwszym środowiskiem o charakterze formalnym, w którym dziecko spędza każdego dnia wiele godzin swojego życia. Niestety oprócz pozytywnego oddziaływania szkoły na dziecko na jej terenie z różnych racji powstają i ujawniają się wielorakie rodzaje konfliktów na styku uczeń–szkoła–dom.

2. Zróżnicowanie form i stopnia patologicznych zachowań młodzieży w środowisku szkolnym

Szkoła z jednej strony może wzmacniać występujące zaburzenia uspołecznienia dzieci wynikające z sytuacji domowej, z drugiej zaś – może sama być przyczyną ich powstawania, przyczyniając się do patologizacji zachowań uczniów.

Do czynników, które mają wpływ na to, że szkoła staje się w pewnych okolicznościach źródłem zaburzeń rozwojowych zaliczamy najczęściej⁸:

- a) niewłaściwe warunki życia szkolnego (przeludnienie klas, złe warunki lokalowe itp.);
- b) system wymagań szkolnych niedostosowany do możliwości poznawczych dziecka oraz nieprawidłowy sposób ich realizacji;
- c) niekorzystne cechy nauczyciela, które utrudniają lub wręcz uniemożliwiają proces dydaktyczno-wychowawczy.

Wymienione czynniki prowadzące do niepowodzeń szkolnych w dużej mierze są odpowiedzialne za pojawienie się w wieku szkolnym różnych form nieprzystosowania społecznego. Wielu wychowanków zakładów poprawczych legitymuje się brakami szkolnymi, których skrajną postacią jest opóźnienie szkolne dochodzące nawet

⁷ M. Szyndler, M. Wilczek, *Rola autorytetów w relacjach nauczyciel – uczeń*, w: *Trójpodmiotowość w praktyce edukacyjnej szkoły zreformowanej*, red. K. Misiołek, Mysłowice 2002, s. 139.

⁸ H. Spionek, *Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne*, Warszawa 1981.

do kilku lat. Omawiając relacje zachodzące pomiędzy szkołą a przestępczością nieletnich, Halina Spionek wyróżnia trzy sytuacje⁹:

- a) gdy wyłącznie szkoła oddziałuje kontrsocjalizacyjnie;
- b) gdy szkoła jest terenem, na którym ujawniają się pozaszkolne wpływy kontrsocjalizacyjne;
- c) gdy szkoła jest jednym z ogniw procesu kontrsocjalizacji.

Jedną z możliwych konsekwencji niewydolności systemowej szkoły i rodziny są szkolne wagary uczniów. Poprzez wagary uczniowie doświadczający trudności szkolnych mają możliwość uwolnienia się od krępujących ich obowiązków. Wagary i ucieczki z domu stanowią jednak tylko pozorne rozwiązanie szkolnych i domowych problemów. Podczas wagarów szkolnych oraz ucieczek z domu młodzież naraża się na liczne niebezpieczeństwa, wśród których znajdujemy¹⁰:

- a) nawarstwianie się zaległości szkolnych, co prowadzi często do konieczności powtarzania klasy i zwiększonego wyobcowania ze środowiska szkolnego;
- b) możliwość zetknięcia się, niekiedy po raz pierwszy, z alkoholem, narkotykami, swobodą poczynań seksualnych, zachowaniami przestępczymi;
- c) możliwość wejścia w środowisko osób prezentujących wzory społecznie niepożądanych zachowań.

Przyczyn wagarów i ucieczek jest wiele. Lidia Mościcka wśród najważniejszych przyczyn tego rodzaju zachowań wymienia¹¹:

- a) chęć uchylenia się od wymagań przerastających możliwości ucznia, ponieważ nie nauczono go podchodzić do nich w sposób właściwy;
- b) wolę uniknięcia konieczności podjęcia wysiłku, ponieważ nie przygotowano go do podejmowania i spełniania należycie obowiązków;
- c) chęć rozładowania lęku przed negatywnymi sankcjami oczekującymi go ze strony dorosłych;
- d) potrzebę skompensowania niepowodzeń doznawanych w domu i szkole, które wynikają np. z lekceważącego stosunku do niego rodziców, nauczycieli lub kolegów.

Jak podkreślają badacze tematu, wagary szkolne i domowe ucieczki „pojawiają się nie dlatego, że nieletni tworzy problem, lecz dlatego,

⁹ Tamże.

¹⁰ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, dz. cyt., s. 353.

¹¹ L. Mościcka, *Przestępczość nieletnich. Podłoże, geneza, motywy*, Wrocław 1970.

że pojawił się problem, a nieletni nie umiał go rozwiązać”. Często wagary i ucieczki „bywają reakcjami nerwicowymi i mają niekiedy podkład chorobowy. Wagary i ucieczki z domu są często rezultatem mechanizmu obronnego, który polega na pomniejszeniu znaczenia szkoły lub związków z rodziną i zobowiązań wobec niej”¹².

Popadając w konflikty szkolne z rówieśnikami i nauczycielami, nieletni stopniowo ulegają procesowi nieprzystosowania społecznego. Nieodłącznym składnikiem wagarów szkolnych stają się kradzieże, picie alkoholu, odurzanie się, inicjacje seksualne, wybryki chuligańskie, przestępczość.

3. Miejsce badań, metody i narzędzia badawcze

Badania przeprowadzono w trzech typach zakładów: otwartych (Młodzieżowy Ośrodek Adaptacji Społecznej – MOAS), półotwartych i zamkniętych (o wzmożonym nadzorze) w Grodzisku Wielkopolskim, Trzemesznie, Raciborzu, Kcyni, Studzieńcu i Szubinie.

Znalezienie w miarę wyczerpującej i adekwatnej odpowiedzi na postawione we wstępie do tego tekstu pytanie wymaga doboru odpowiednich metod, technik i narzędzi badawczych. Według Stefana Nowaka metody badawcze sprawdzają się do typowych i powtarzalnych sposobów zbierania, opracowywania i analizy danych empirycznych¹³.

W celu zebrania materiału empirycznego w pracy posłużono się kwestionariuszem ankiety, będącym powszechnie stosowaną techniką badawczą¹⁴. W niniejszych badaniach zastosowano specjalnie opracowaną ankietę¹⁵. Kwestionariusz ankiety zawierał pytania testujące charakterystyczne cechy środowiska szkolnego.

Prowadzone badania miały charakter diagnostyczno-wyjaśniający, przy zastosowaniu metod analitycznych i syntetycznych. Przy opracowywaniu części statystycznej posłużono się programem STATISTICA.

¹² J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, dz. cyt., s. 356–357.

¹³ Zob.: S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych*, dz. cyt.; J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 1999.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Zob.: J. Brzeziński, *Badania eksperymentalne w psychologii i pedagogice*, Warszawa 2000; J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 2005.

4. Kryteria doboru i charakterystyka badanych zbiorowości

Badaniom poddano głównie grupę chłopców (234 osoby) w wieku adolescencji, przebywających w sześciu placówkach resocjalizacyjnych, utworzonych i prowadzonych wedle zasad prawnych przewidzianych dla tego typu placówek.

Analiza danych personalnych badanej zbiorowości potwierdziła często złożone sytuacje rodzinne i rówieśnicze chłopców, którzy doświadczyli w swoim życiu różnych trudnych sytuacji rodzinnych i szkolnych. Jak słusznie zauważa Hubert Jurjewicz wszelkie badania empiryczne zróżnicowanych grup społecznych wymagają uwzględnienia licznych zaszębiających się zmiennych demograficznych, środowiskowych i kulturowych¹⁶.

Wiek badanych. Wiek nieletnich chłopców przebywających w zakładach zamkniętych, półotwartych i otwartych wahał się od 15 lat do 21.

Środowisko zamieszkania badanych. Badani pochodzili z różnych środowisk: wiejskich, małomiasteczkowych i środowisk wielkomiejskich. Najliczniejszą grupę stanowili chłopcy wywodzący się ze społeczności nieprzekraczających 25 tys. mieszkańców. Najmniej liczni to wychowankowie pochodzący ze środowisk wiejskich.

Pochodzenie społeczne. Wśród badanych najliczniejszą grupę stanowili wychowankowie rekrutujący się z rodzin robotniczych. Następnie wychowankowie wywodzący się z rodzin chłopskich i rodzin inteligenckich.

Struktura rodziny. Środowisko rodzinne stanowi jedną z najistotniejszych zmiennych opisujących badanych¹⁷. Najliczniejszą grupę stanowili wychowankowie pochodzący z rodzin niepełnych (139 osób).

5. Środowisko szkolne w świetle przeprowadzonych badań

Klasa jest niezwykle ważnym miejscem wychowania dziecka. Od atmosfery i poziomu poczucia bezpieczeństwa zależy codzienne funkcjonowanie dziecka. Klasa to podstawowe środowisko wzrostu

¹⁶ H. Jurjewicz, *Religious-Acculturational and Cultural-Integrating Dimension of the Polish Pastoral Care in the United States of America*, „Społeczeństwo, Kultura, Wartości” 2013, nr 5, s. 199–202.

¹⁷ L.J. Proctor, *Children Growing up in a Violent Community: The Role of the Family*, „Aggression and Violent Behavior” 2006, t. 11, nr 6, s. 558 i nn.

młodego człowieka, w którym spędza on wiele godzin każdego dnia. W klasie rodzą się pierwsze przyjaźnie, które rozwijają się czasem przez wiele lat. To właśnie w klasie po raz pierwszy dochodzi często do pierwszych poważniejszych konfliktów pomiędzy bliskimi sobie osobami. W klasie ma też miejsce współdziałanie uczniów, afiliacja w mniejsze lub większe grupy. Klasa jest również często miejscem odtrącenia i marginalizacji jednostek słabszych, mniej popularnych (mniej atrakcyjnych). Tabela 1 przedstawia odpowiedzi na pytanie jak wychowankowie czuli się w swojej szkolnej klasie.

Tabela 1.
Jakość „czucia się”
w klasie szkolnej
badanych

N/%	Typ zakładu			Razem
	zamknięty	półotwarty	otwarty	
źle				
N	22	22	20	64
% z całości	9,40	9,40	8,55	27,35
dobrze				
N	25	75	70	170
% z całości	10,68	32,05	29,91	72,65
ogół	47	97	90	234
% z ogółu	20,09	41,45	38,46	100,00

Źródło: Badania własne.

Przeważająca część wychowanków (72,65%) deklaruje, że nie czuło się dobrze w swojej klasie, wśród rówieśników. Obserwujemy wyraźne zróżnicowanie w tym względzie pomiędzy zakładami. Profile wskazań dla zakładów półotwartych i otwartych są do siebie widocznie zbliżone. 77,32% wszystkich wychowanków zakładu półotwartego deklaruje pozytywne odczucia względem swojej klasy szkolnej. Podobnie uważają wychowankowie zakładów otwartych (77,78%). Istotną różnicę obserwujemy wśród wychowanków zakładów zamkniętych. W tego typu zakładach o blisko 30% mniej wychowanków deklaruje, że klasa szkolna była miejscem, gdzie mogli się czuć dobrze ($\chi^2=10,40$; $df=2$; $p=,0055$; $V_c=,219$).

Środowisko szkolne oraz nauczyciele wpływają niezaprzeczalnie na kierunek rozwoju dziecka. Nastawienie nauczycieli do dziecka owocować może pozytywnymi skutkami wychowawczymi albo, w wyniku negatywnego nastawienia, głębokimi zranieniami, alienacją.

Tabela 2 przedstawia rozkład odpowiedzi wychowanków zapytanych o pozytywne lub negatywne nastawienie do nich szkolnych nauczycieli. Nauczyciele negatywnie nastawieni do wychowanków (często na poziomie nieświadomym) blokują możliwość właściwego rozwoju ucznia, który, odczytując względem siebie niechęć ze strony autorytetu jakim jest nauczyciel, blokuje się, zamyka w sobie itp. Innym przejawem nieradzenia sobie z brakiem pozytywnego nastawienia ze strony nauczyciela może być agresja, która skierowana na zewnątrz owocuje postępującą demoralizacją.

N/%	Typ zakładu			Razem
	zamknięty	półotwarty	otwarty	
pozytywne				
N	31	38	45	114
% z całości	13,25	16,24	19,23	48,72
negatywne				
N	16	59	45	120
% z całości	6,84	25,21	19,23	51,28
ogół	47	97	90	234
% z ogółu	20,09	41,45	38,46	100,00

Tabela 2.
Nastawienie nauczycieli w szkole względem badanych

Źródło: Badania własne.

Połowa ankietowanych chłopców (51,28%) deklaruje, że nastawienie nauczycieli odbiera jako przychylne. 114 ankietowanych uważa, że nauczyciele w szkole byli względem nich nastawieni negatywnie. O ile w zakładach typu półotwartego procent negatywnych wskazań wynosi blisko 40%, to w zakładach typu zamkniętego około 65%, co różnicuje te dwa typy zakładów o 25%. W zakładach otwartych procent wskazań odpowiedzi pozytywnych i negatywnych rozkłada

się po połowie, co oznacza, że pozytywnego nastawienia nauczycieli doświadczyło tyle samo uczniów. Różnica wskazań zachodzi na poziomie istotności statystycznej ($\chi^2 = 9,30$; $df=2$; $p=,0096$; $V_c = ,064$). Przychylność nauczycieli lub jej brak względem ucznia w praktyce owocuje pozytywnym lub negatywnym ustosunkowaniem się wychowanka do nauczyciela.

Tabela 3 zbiera informacje o tym ilu uczniów czuło i doświadczało, że są gorzej traktowani od innych kolegów z klasy przez nauczycieli.

Tabela 3.
Traktowanie
badanych przez
nauczycieli

N/%	Typ zakładu			Razem
	zamknięty	półotwarty	otwarty	
tak samo jak innych				
N	24	63	52	139
% z całości	10,26	26,92	22,22	59,40
gorzej niż innych				
N	23	34	38	95
% z całości	9,83	14,53	16,24	40,60
ogół	47	97	90	234
% z ogółu	20,09	41,45	38,46	100,00

Źródło: Badania własne.

Dystansowanie się nauczycieli (często może nawet uzasadnione) wobec swoich uczniów jest nie zawsze właściwie praktykowane. Nauczyciel nie jest bezdusznym wychowawcą, który wszystkich uczniów traktuje w ten sam sposób. Najgorszym przypadkiem nierównego traktowania uczniów jest niesprawiedliwe faworyzowanie jednych, a dyskryminowanie innych. Nierówność w traktowaniu zostaje przez uczniów często szybko zauważona i powoduje negatywne konsekwencje. Nieprzyjazne nastawienie nauczycieli do uczniów pociąga za sobą często niechęć uczniów do szkoły, wagary, agresję,

zachowania odwetowe lub, w przypadku uczniów słabych psychicznie, społeczną marginalizację.

Około 40% badanych osób deklaruje, że w szkole byli gorzej traktowani przez nauczycieli niż ich rówieśnicy. Największy procent wychowanków, którzy deklarują, że są źle traktowani w szkole przez nauczycieli stanowią nieletni zakładów zamkniętych (23 osoby – 48,94%). Na pytanie o złe traktowanie przez nauczycieli odpowiedź pozytywną udzieliło 42,22% wychowanków zakładów otwartych. Najniższy procent stanowią wychowankowie zakładów półotwartych – 35,05%. Większość wychowanków deklaruje jednak pozytywne nastawienie nauczycieli i nie postrzega swoich relacji z nimi za „upośledzone”. Różnice pomiędzy zakładami występują na poziomie nieistotnym statystycznie ($\chi^2 = 2,68$; $df=2$; $p=,2606$; $V_c=,107$).

Popadanie w konflikty z kolegami i gronem pedagogicznym to kolejny czytelny wskaźnik społecznego niedostosowania wychowanków. Poniższe tabele (4 i 5) przedstawiają relacje wychowanków względem swoich nauczycieli i rówieśników.

N/%	Typ zakładu			Razem
	zamknięty	półotwarty	otwarty	
nie				
N	21	33	24	78
% z całości	8,97	14,10	10,26	33,33
tak				
N	26	64	66	156
% z całości	11,11	27,35	28,21	66,67
ogół	47	97	90	234
% z ogółu	20,09	41,45	38,46	100,00

Tabela 4.
Występowanie konfliktów pomiędzy badanymi a nauczycielami

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5.
Występowanie
konfliktów pomię-
dzy badanymi
a rówieśnikami

N/%	Typ zakładu			Razem
	zamknięty	półotwarty	otwarty	
nie				
N	32	58	59	149
% z całości	13,68	24,79	25,21	63,68
tak				
N	15	39	31	85
% z całości	6,41	16,67	13,25	36,32
ogół	47	97	90	234
% z ogółu	20,09	41,45	38,46	100,00

Źródło: Opracowanie własne.

Wychowankowie wszystkich trzech typów zakładów w ponad połowie przypadków zgłaszają konflikty z nauczycielami. W mniejszym procencie konflikty dotyczą środowiska rówieśniczego. Z nauczycielami w konflikt weszło 156 wychowanków wszystkich zakładów, co stanowi 66,67% całości badanej grupy. Konflikty z rówieśnikami zgłosiło natomiast 85 osób (36,32% całej grupy). Relacje rówieśnicze są natomiast mniej antagonistyczne, blisko 64% wychowanków deklaruje bezkonfliktowe relacje z kolegami z klasy ($\chi^2=1,164$; $df=2$; $p=,55866$; $V_c=,070$).

Szkolne wagarory są czasem, w którym uczniowie w sposób niekontrolowany w grupach nieformalnych mogą rozwijać i pogłębiać zachowania o charakterze społecznym. Jednym z przejawów zachowań patologicznych podczas wagarów jest spożywanie przez nieletnich alkoholu (Tabela 6).

Tabela 6.
Spożywanie
alkoholu przez
badanych podczas
wagarów szkolnych

N/%	Typ zakładu			Razem
	zamknięty	półotwarty	otwarty	
nie				
N	21	17	28	66
% z całości	8,97	7,26	11,97	28,21

N/%	Typ zakładu			Razem
	zamknięty	półotwarty	otwarty	
tak				
N	26	80	62	168
% z całości	11,11	33,76	26,50	71,37
ogół	47	97	90	234
% z ogółu	20,09	41,45	38,46	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość grupy, tj. 168 osób (71,37%) przyznaje się do spożywania alkoholu podczas uciezek z lekcji. Najliczniejsza część wychowanków przebywa w zakładach typu półotwartego (80 osób – 82,47%). Następną grupę pod względem proporcji w skali danego typu zakładu stanowią wychowankowie zakładów otwartych (62 – 68,89%). Najmniej liczna grupa to wychowankowie zakładów zamkniętych – 26 osób, czyli 55,32%.

Dla wagarujących uczniów realnym zagrożeniem oprócz alkoholu są również narkotyki (Tabela 7). Dla wielu nastolatków narkotyki stanowią wyzwanie dużo bardziej atrakcyjne niż alkohol.

N/%	Typ zakładu			Razem
	zamknięty	półotwarty	otwarty	
nie				
N	24	37	51	112
% z całości	10,26	15,81	21,79	47,86
tak				
N	23	60	39	122
% z całości	9,83	25,64	16,67	52,14
ogół	47	97	90	234
% z ogółu	20,09	41,45	38,46	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 7.
Odurzanie się badanych narkotykami w czasie wagarów szkolnych

Procent osób odurzających się narkotykami i niebiorących narkotyków rozkłada się mniej więcej po połowie (niebiorących 112 osób – 47,86%; biorących 122 osoby – 52,14%). Wychowankowie zakładów zamkniętych i półotwartych w zbliżonym procencie (blisko 50%) deklarują zażywanie narkotyków podczas wagarowania. Najwyższy procent biorących narkotyki stanowią wychowankowie zakładów półotwartych, w których odsetek biorących wynosi 61,86%.

Kolejny wymiar patologizacji wagarów odnosi się do podejmowania przez uczniów inicjacji seksualnej (Tabela 8).

Tabela 8.
Inicjacja seksualna
badanych w czasie
wagarów

N/%	Typ zakładu			Razem
	zamknięty	półotwarty	otwarty	
nie				
N	21	44	43	108
% z całości	8,97	18,80	18,38	46,15
tak				
N	26	53	47	126
% z całości	11,11	22,65	20,09	53,85
ogół	47	97	90	234
% z ogółu	20,09	41,45	38,46	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Nie zaobserwowano wyraźnego zróżnicowania pomiędzy trzema typami zakładów jeśli chodzi o odpowiedź na pytanie o podejmowanie inicjacji seksualnej w czasie wagarów. Odpowiedzi ankietowanych rozkładają się mniej więcej po połowie z kilkuprocentową przewagą głosów pozytywnych (około 4%). Wychowankowie zakładów otwartych w najmniejszym procencie deklarują uprawianie seksu w trakcie wagarów (47 osób – 52,22%). Kolejna, niewiele liczniejsza grupa to wychowankowie zakładów półotwartych (53 osób – 54,64%). Procentowo najliczniejszą grupę stanowią wychowankowie zakładów zamkniętych – 55,32%.

Częstą konsekwencją alkoholizowania się uczniów podczas wagarów są popełnianie przestępstwa. Na 234 wychowanków 133 osoby, co stanowi 56,84% całości, przyznają się do popełniania przestępstw podczas wagarów (Tabela 9).

N/%	Typ zakładu			Razem
	zamknięty	półotwarty	otwarty	
nie				
N	21	30	50	101
% z całości	8,97	12,82	21,37	43,16
tak				
N	26	67	40	133
% z całości	11,11	28,63	17,09	56,84
ogół	47	97	90	234
% z ogółu	20,09	41,45	38,46	100,00

Tabela 9.
Popełnianie przestępstw przez badanych podczas wagarów

Źródło: opracowanie własne.

Obserwujemy zróżnicowanie wychowanków pomiędzy zakładami ze względu na deklarowane czyny przestępcze dokonywane podczas wagarów. Najliczniejsza grupa takich osób przebywa w zakładach typu półotwartego (67 osób – 69,07%). Kolejną, mniej liczną grupę stanowią wychowankowie zakładów zamkniętych (26 osób – 55,32%). Najmniej liczna grupa to wychowankowie zakładów otwartych (40 osób – 44,44%).

Nieprzystosowanie szkolne wyraża się w braku promocji do klasy wyższej. Różne są przyczyny opóźnień szkolnych. Nie bez znaczenia jest tutaj sytuacja domowa nieletnich, jak i często negatywny wpływ środowiska rówieśniczego (w tym szkolnego, już od samego początku, tj. szkoły podstawowej)¹⁸.

¹⁸ Zob. N.G. Guerra, L.R. Huesmann, A. Spindler, *Community Violence Exposure, Social Cognition, and Aggression Among Urban Elementary School Children*, „Child Development” 2003, t. 74, nr 5.

Konieczność powtarzania klasy przez nieletnich ukazuje tabela 10.

Tabela 10.
Konieczność
powtarzanie klasy
przez badanych

N/%	Typ zakładu			Razem
	zamknięty	półotwarty	otwarty	
nie				
N	15	21	10	46
% z całości	6,44	9,01	4,29	19,74
tak				
N	31	76	80	187
% z całości	13,30	32,62	34,33	80,26
ogół	46	97	90	233
% z ogółu	19,74	41,63	38,63	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Ogólny procent wychowanków bez zaległości szkolnych nie przekracza 20%. Opóźnienia w edukacji szkolnej zgłasza aż 187 wychowanków, co wynosi 80,26% całości badanej zbiorowości. Obserwujemy zróżnicowanie w opóźnieniu szkolnym w poszczególnych typach zakładów. Największe opóźnienia szkolne spowodowane powtarzaniem klasy zgłaszają wychowankowie przebywający w zakładach typu otwartego (80 osób – 88,89%). Wychowankowie zakładów półotwartych opóźnienie szkolne zgłaszają w 78,35% (mniej o około 10% niż wychowankowie zakładów typu otwartego). Najmniejszy odsetek osób powtarzających klasę znajduje się w zakładach typu zamkniętego (31 osób – 67,39%) ($\chi^2=9,285$; $df=2$; $p=,00963$; $V_c=,199$).

6. Profilowanie zakładów i zróżnicowanie oddziaływań korekcyjnych a środowisko szkolne nieletnich – model dyskryminacyjny

Procent poprawnej klasyfikacji zależy od siły dyskryminacyjnej poszczególnych zmiennych należących do bloku „środowisko szkolne”. Im procent ten jest wyższy, tym silniej dyskryminują go poszczególne zmienne bloku. Dzięki macierzy klasyfikacji możemy szacować procent ogólny, tj. ilość osób, które przez ten model są poprawnie klasyfikowane do zakładów zamkniętych, półotwartych i otwartych.

W bloku zmiennych dotyczących środowiska szkolnego badanych odnotowujemy dwie zmienne, które w sposób statystycznie istotny dyskryminują trzy typy zakładów (Tabela 11).

Zmienne opisujące środowisko szkolne	Lambda Wilksa	Czqstk. Wilksa	F usun. (2,153)	poziom p
uprawianie seksu	0,8295	0,9378	7,356	0,0008
patologia wagarów	0,8070	0,9639	4,145	0,0170

Tabela 11.
Zmienne opisujące środowisko szkolne badanych

Źródło: opracowanie własne.

Zmiennymi najlepiej dyskryminującymi blok „środowisko szkolne” są „uprawianie seksu podczas wagarów” ($L_W=0,8295$; $C_W=0,9378$, $F_{(2,153)}=7,356$ i $p=0,0008$) oraz ogólna „patologia wagarów” ($L_W=0,8070$; $C_W=0,9639$, $F_{(2,153)}=4,145$ i $p=0,0170$). Kolejne trzy zmienne „pozytywne nastawienie nauczycieli”, „konflikty z nauczycielami”, „jak czujesz się w klasie” znajdują się w pobliżu granicy istotności statystycznej.

Różnica odległości pomiędzy zakładami typu zamkniętego a półotwartego wynosi 1,1594. Pomiedzy zakładami otwartymi a zamkniętymi różnica wynosi 0,7083. Podobna różnica zachodzi pomiędzy zakładami typu półotwartego a otwartego i wynosi około 0,71836.

Poziom istotności statystycznej w przypadku odległości zakładów zamkniętych i półotwartych wynosi $p=0,0002$. Również przypadku odległości zakładów otwartych i półotwartych obserwujemy zależność na poziomie istotności statystycznej $p=0,0006$. Najniższy poziom istotności statystycznej notujemy w przypadku zakładów zamkniętych i otwartych przy $p=0,0253$.

Macierz poprawnych klasyfikacji, uwzględniając zmienne bloku „środowisko szkolne”, wskazuje ogólny procent poprawnych klasyfikacji na poziomie 55,5%.

Tabela 12.
Macierz poprawnych klasyfikacji zmiennych środowiska szkolnego badanych

Macierz poprawnych klasyfikacji – środowisko szkolne				
	procent poprawnych klasyfikacji	zamknięte p=,20085	półotwarte p=,41453	otwarte p=,38462
zamknięte	29,7	<u>14</u>	17	16
półotwarte	67,0	7	<u>65</u>	25
otwarte	56,6	6	33	<u>51</u>
Razem	55,5	27	115	92

Źródło: opracowanie własne.

Najliczniejszą grupę badanych stanowią wychowankowie zakładów półotwartych (około 40%). Podobnie liczną grupą (mniej liczną o około 2%) są wychowankowie zakładów otwartych (około 38%). Najmniejszą grupę stanowią wychowankowie zakładów zamkniętych (około 20%). Poprawnie sklasyfikowano 14 osób (blisko 30%) do zakładów zamkniętych.

Poprawność tej klasyfikacji w porównaniu z zakładami półotwartymi i otwartymi jest wyraźnie niska. Do zakładów typu półotwartego przydzielono poprawnie 65 osób (67% poprawnej klasyfikacji dla tego typu zakładu). Błędnie sklasyfikowane zostały 32 osoby (25 osób do zakładów otwartych i 7 do zamkniętych). W przypadku zakładów otwartych osób poprawnie sklasyfikowanych jest 51 (56,6%). Pozostałe osoby błędnie sklasyfikowane przypisano do zakładów typu półotwartego (33 osoby).

Kolejną niezwykle ważną zmienną opisującą sytuację nieletnich jest fakt przynależności do grupy rówieśniczej. Grupa rówieśnicza spełnia szereg istotnych funkcji socjalizacyjnych młodego człowieka¹⁹. W pewnych sytuacjach proces ten może zostać zakłócony negatywnymi czynnikami. W skrajnych przypadkach grupa koleżeńska może ewoluować w stronę grupy przestępczej. Istnieją również takie sytuacje, w których nieletni na drodze społecznej marginalizacji są

¹⁹ D. Schwartz, L.J. Proctor, *Community Violence Exposure and Children's Social Adjustment in the School Peer Group: The Mediating Roles of Emotion Regulation and Social Cognition*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology” 2000, t. 68, nr 4, s. 688.

izolowani przez swoich rówieśników. Marginalizacja rówieśnicza jest zmienną, która może trwać w przypadku niektórych chłopców jakiś określony krótki czas lub może ciągnąć się miesiącami, a nawet latami.

7. Podsumowanie i wnioski wynikające z analizy środowiska szkolnego badanej zbiorowości

Przeprowadzone badania potwierdzają fakt wpływu środowiska szkolnego na proces socjalizacji nieletnich²⁰. Wychowankowie wszystkich trzech typów zakładów wskazują na występujące w środowisku szkolnym trudności i problemy.

W zakresie „samopoczucie w środowisku klasy szkolnej” analiza danych wskazuje, że przeważająca część wychowanków (170 osób – 72,65%) deklaruje, że nie czuła się dobrze w swojej klasie. Samopoczucie w klasie różnicuje badaną grupę na poziomie istotności statystycznej ($p=,0055$). Profile wskazań dla zakładów półotwartych i otwartych są do siebie widocznie zbliżone. Istotną różnicę obserwujemy wśród wychowanków zakładów zamkniętych. W tego typu zakładach o blisko 30% mniej wychowanków deklaruje, że klasa szkolna była miejscem, gdzie mogli się czuć dobrze.

Dla prawidłowego rozwoju dziecka niezaprzeczalnie istotny wpływ posiada środowisko szkolne, w którym ważną funkcję pełnią nauczyciele. Nastawienie nauczycieli do dziecka owocować może pozytywnymi lub negatywnymi skutkami wychowawczymi²¹. Nieco ponad połowa ankietowanych (51,28%) zadeklarowała przychylne nastawienie względem nich nauczycieli. W zakładach typu półotwartego blisko 40% uczniów przyznało, że nauczyciele byli negatywnie do nich ustosunkowani. W zakładach typu zamkniętego o 25% więcej uczniów wskazało na negatywne nastawienie nauczycieli, co różnicuje te dwa typy zakładów bardzo wyraźnie. W zakładach otwartych pozytywnego i negatywnego nastawiania nauczycieli doświadczyło tyle samo uczniów (po 50%). Nastawienie nauczycieli wobec uczniów różnicuje badaną grupę na poziomie istotności statystycznej ($p=,0095$).

²⁰ Tamże.

²¹ Zob. J.E. Ledingham, A. Younger, A. Schwartzman, G. Bergeron, *Agreement Among Teacher, Peer, and Self-Ratings of Children's Aggression, Withdrawal, and Likability*, „Journal of Abnormal Child Psychology” 1982, t. 10, nr 3.

Około 40% badanych zadeklarowało, że nauczyciele gorzej ich traktowali w szkole niż ich rówieśnicy. Największy procent deklarujących złe traktowanie w szkole przez nauczycieli stanowią nieletni zakładów zamkniętych. Większość wychowanków deklaruje jednak pozytywne nastawienie nauczycieli i nie postrzega swoich relacji z nimi za upośledzone. Różnice pomiędzy zakładami występują na poziomie nieistotnym statystycznie ($p > ,05$).

Popadanie w konflikty z kolegami i gronem pedagogicznym stanowi kolejny obszar wymagający resocjalizacji nieletnich. Wychowankowie wszystkich trzech typów zakładów w ponad połowie przypadków zgłaszają konflikty z nauczycielami. W mniejszym procencie konflikty dotyczą środowiska rówieśniczego. Popadanie w konflikty z nauczycielami i rówieśnikami nie różnicuje badanej grupy na poziomie istotnym statystycznie ($p > ,05$).

Wagarowanie stanowi jaskrawy przykład szkolnego niedostosowania. Analiza danych wskazuje, że podczas wagarów wychowankowie w sposób nie zawsze kontrolowany, w grupach nieformalnych, rozwijali i pogłębiali zachowania o charakterze aspołecznym.

a) Ponad 70% wychowanków podczas wagarów spożywała alkohol. Najlicniejsza część tej grupy przebywa w zakładach typu półotwartego (82,47%). Kolejną grupę stanowią wychowankowie zakładów otwartych (68,89%). Najmniej liczna grupa to wychowankowie zakładów zamkniętych (55,32%).

b) Oprócz alkoholu również narkotyki stanowią dla młodzieży wagarującej dużą atrakcję. Procent osób odurzających się narkotykami i niebiorących narkotyków rozkłada się mniej więcej po połowie (niebiorący – 47,86%; biorący – 52,14%). Najwyższy procent biorących narkotyki stanowią wychowankowie zakładów półotwartych (61,86%).

c) Wagary to również dla wielu wychowanków czas podejmowania inicjacji seksualnej. W tym zakresie nie odnotowano wyraźnego zróżnicowania pomiędzy trzema typami zakładów. Procentowo najlicniejszą grupę podejmującą współżycie seksualne stanowią wychowankowie zakładów zamkniętych (55,32%).

d) Jedną z konsekwencji alkoholizowania się uczniów podczas wagarów są popełnianie pod wpływem alkoholu przestępstwa. Ponad 55% wychowanków przyznaje się do popełniania przestępstw podczas wagarów pod wpływem alkoholu.

Jednym z przejawów nieprzystosowania szkolnego jest konieczność powtarzania klasy. Ogólny procent wychowanków bez zaległości szkolnych nie przekracza 20%. Analiza uzyskanych danych wykazała zróżnicowanie w opóźnieniu szkolnym w poszczególnych typach zakładów na poziomie istotności statystycznej ($p=,0096$).

Pośród zmiennych klasyfikowanych do środowiska szkolnego, badanych w sposób statystycznie istotny, zachowania nieletnich związane z wagarowaniem dyskryminują trzy typy zakładów. Wykazana w analizie dyskryminacyjnej różnica pomiędzy zakładami typu zamkniętego a półotwartego jest największa i wynosi 1,15. Pomiedzy zakładami otwartymi a zamkniętymi jest znacznie mniejsza i wynosi 0,71. Podobna różnica występuje pomiędzy zakładami typu półotwartego a otwartego (0,72). Macierz poprawnych klasyfikacji zmiennych należących do środowiska szkolnego zachodzi na poziomie 55,5%.

Analiza charakteru i stopnia patologizacji środowiska szkolnego wskazuje, że pośród czynników zgrupowanych w bloku „środowisko szkolne” typ zakładu dyskryminują w sposób najlepszy „powtarzanie klasy” ($p=,0147$), „uprawiania seksu” ($p=,0007$) oraz na „patologia wagarów” ($p=,0065$). Pozostałe zmienne: konflikty z nauczycielami, używanie alkoholu, używanie narkotyków, dokonywanie przestępstw dyskryminują trzy typy zakładów w sposób nieistotny statystycznie.

Podsumowując, profilaktyczno-resocjalizacyjna strategia zwalczania rozwijającej się przestępczości nieletnich od wielu lat ulega licznym korektom i modyfikacjom²². Liczne badania potwierdzają, że wszelkie nieprawidłowości występujące w rodzinie dzieci rzutują na ich sytuacje szkolne, wyniki w nauce i zachowaniu, stosunek do obowiązków itp. Anna Radziwiłł podkreśla, że jeśli szkoła ma rzeczywiście spełniać swą tak ważną rolę w wychowaniu i kształtowaniu młodego pokolenia, to musi ona „wpływać na modele wychowania domowego, a przynajmniej znać je”²³. Nie chodzi tutaj o wzajemną ingerencję w zakres kompetencji rodziców i nauczycieli. Chodzi raczej o partnerską realizację wspólnych celów i zadań.

Zachowania dewiacyjne, agresja i przemoc wobec siebie i innych, szeroko rozumiane nieprzystosowanie społeczne, będące funkcją wie-

²² S.J. Wilson, M.W. Lipsey, *School-Based Interventions for Aggressive and Disruptive Behavior: Update of a Meta-Analysis*, „American Journal of Preventive Medicine” 2007, t. 33, nr 2, s.130–143.

²³ A. Radziwiłł, *O współdziałaniu między szkołą a domem*, Warszawa 1975, s. 6.

lu psychospołecznych i kulturowych zmiennych, wymagają ciągłego, kompleksowego wyjaśniania, celem konstruktywnego i efektywnego im przeciwdziałania²⁴.

Rozpatrując zmienne środowiska szkolnego, które w różnym stopniu i w różny sposób charakteryzują i różnicują młodzież, należy pamiętać także o silnym wpływie czynników rodzinnych, rówieśniczych, kulturowych i światopoglądowych, które w sposób istotny oddziałują na młodzież, co potwierdzają liczne badania porównawcze²⁵. W świetle przeprowadzonych badań, raz jeszcze należy podkreślić, że żadne formy patologii społecznej z udziałem nieletnich nie mogą zostać pozostawione samym sobie.

BIBLIOGRAFIA

- Błachut J., A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Wydawnictwo „Arche”, Gdańsk 2004.
- Brzeziński J., *Badania eksperymentalne w psychologii i pedagogice*, „Scholar”, Warszawa 2000.
- Brzeziński J., *Metodologia badań psychologicznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Fagan J., T.R. Tyler, *Legal Socialization of Children and Adolescents*, „Social Justice Research” 2005, t. 18, nr 3.
- Guerra N.G., L.R. Huesmann, A. Spindler, *Community Violence Exposure, Social Cognition, and Aggression Among Urban Elementary School Children*, „Child Development” 2003, t. 74, nr 5.
- Howard K.A.S., S.L. Budge, K.M. McKay, *Youth Exposed to Violence: The Role of Protective Factors*, „Journal of Community Psychology” 2010, t. 38.
- Jurjewicz H., *Religious-Acculturational and Cultural-Integrating Dimension of the Polish Pastoral Care in the United States of America*, „Społeczeństwo, Kultura, Wartości” 2013, nr 5.
- Ledingham J.E., A. Younger, A. Schwartzman, G. Bergeron, *Agreement Among Teacher, Peer, and Self-Ratings of Children’s Aggression, Withdrawal, and Likability*, „Journal of Abnormal Child Psychology” 1982, t. 10, nr 3.

²⁴ M.W. Lipsey, J.H. Derzon, *Predictors of Violent or Serious Delinquency in Adolescence and Early Adulthood: A Synthesis of Longitudinal Research*, w: *Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions*, red. R. Loeber, D.P. Farrington, Thousand Oaks 1998.

²⁵ H. Jurjewicz, *Religious-Acculturational and Cultural-Integrating Dimension of the Polish Pastoral Care in the United States of America*, „Społeczeństwo, Kultura, Wartości”, dz. cyt., s. 193 i nn.

Lipsey M.W., J.H. Derzon, *Predictors of Violent or Serious Delinquency in Adolescence and Early Adulthood: A Synthesis of Longitudinal Research*, w: *Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions*, red. R. Loeber, D.P. Farrington, Sage Publications, Thousand Oaks 1998.

Mościcka L., *Przestępczość nieletnich. Podłoże, geneza, motywy*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970.

Nowak S., *Metodologia badań socjologicznych*, PWN, Warszawa 1970.

Pindera M., *Współdziałanie rodziców i nauczycieli w procesie wychowania dzieci*, w: *Trójpodmiotowość w praktyce edukacyjnej szkoły zreformowanej*, red. K. Misiótek, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Mysłowice 2002.

Proctor L.J., *Children Growing up in a Violent Community: The Role of the Family*, „Aggression and Violent Behavior” 2006, t. 11, nr 6.

Pytka L., T. Zacharuk, *Wielowymiarowa geneza zaburzeń przystosowania społecznego*, w: *Pedagogika społeczna*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1995.

Radziwiłł A., *O współdziałaniu między szkołą a domem*, WSiP, Warszawa 1974.

Rogala S., *Psychologiczne, determinanty współdziałania rodziców i nauczycieli*, Instytut Śląski, Opole 1983.

Schwartz D., L.J. Proctor, *Community Violence Exposure and Children's Social Adjustment in the School Peer Group: The Mediating Roles of Emotion Regulation and Social Cognition*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology” 2000, t. 68, nr 4.

Spionek H., *Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne*, PWN, Warszawa 1981.

Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 1999.

Szyndler M., M. Wilczek, *Rola autorytetów w relacjach nauczyciel – uczeń*, w: *Trójpodmiotowość w praktyce edukacyjnej szkoły zreformowanej*, red. K. Misiótek, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Mysłowice 2002.

Urban B., *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2002.

Wilson S.J., M.W. Lipsey, *School-Based Interventions for Aggressive and Disruptive Behavior: Update of a Meta-Analysis*, „American Journal of Preventive Medicine” 2007, t. 33, nr 2.

SUMMARY

STRESZCZENIE

In the light of empirical studies, in Poland, there appear three main tendencies in juvenile delinquency, which clearly correlate with the tendencies generally observed over the last decade on a global scale. A systematic and significant quantitative increase in general crime range of all kinds can be observed. The age limit of juvenile delinquents has lowered (there has been a considerable increase in the number

W świetle badań empirycznych w Polsce ujawniają się trzy główne tendencje w przestępczości nieletnich, które wyraźnie korelują z tendencjami ogólnie obserwowanymi od kilkunastu lat w skali globalnej. Widzimy systematyczny i znaczący ilościowy wzrost ogólnych rozmiarów wszystkich rodzajów prze-

stępczości. Obniżeniu uległa dolna granica wiekowa nieletnich przestępców (w tym znaczny wzrost liczby przestępstw, których sprawcami są nieletni poniżej 13. roku życia). Coraz częściej rejestrowane są też poważne przestępstwa dokonywane przez kilkuletnie dzieci. Wreszcie notuje się nagły wzrost przestępstw gwałtownych, opartych na agresji i przemocy skierowanej zarówno na rówieśników, jak i osoby dorosłe.

Podjęte przez autora niniejszej pracy badania diagnostyczno-eksploracyjne sprowadzają się do pytania: W jakim stopniu różnicowanie zakładów na zamknięte, półotwarte i otwarte odpowiada różnicowaniu młodzieży przebywającej w tych zakładach w kontekście różnych zmiennych środowiska szkolnego, z którego się ona wywodzi?

Przedmiotem niniejszego studium jest młodzież objęta oddziaływaniami resocjalizacyjnymi i terapeutycznymi. Zaprezentowane badania o charakterze empirycznym analizują środowisko szkolne młodzieży społecznie niedostosowanej. Analizie poddano różne formy patologicznych zachowań młodzieży w środowisku szkolnym. Badania ukazują złożoność różnych czynników szkolnych wpływających na przestępczość nieletnich. Rozpatrując zmienne środowiska szkolnego, które w różnym stopniu i w różny sposób charakteryzują i różnicują badaną młodzież, należy pamiętać także o silnym wpływie czynników rodzinnych, rówieśniczych, kulturowych i światopoglądowych, które w sposób istotny oddziałują na młodzież, co potwierdzają liczne badania porównawcze. W świetle przeprowadzonych badań raz jeszcze należy podkreślić, że żadne formy patologii społecznej z udziałem nieletnich nie mogą zostać pozostawione samym sobie.

of crimes committed by delinquents under the age of thirteen). Serious criminal offences are more frequently committed by a few-year-old children. Finally, a sudden rise in violent crimes based on aggression aimed both at peers as well as at adults has been noted.

The diagnostic-exploratory studies undertaken by the author come down to the following question: to what extent, does the differentiation of juvenile detention centres into closed, semi-open and open institutions correspond to the differentiation of young people in these centres in relation to different variables of the school environment they come from?

The study focuses on the young people under resocialization and therapy. The presented empirical research analyses the school environment of the socially maladjusted young people. The various forms of pathological behaviour in the school environment have been analysed. The studies show a complexity of various school factors affecting juvenile delinquency. Considering the variables of the school environment, which to a various extent and in a diverse way differentiate the research respondents. It is necessary to remember about a strong influence of family, peer, cultural and world-view factors, which seriously affect young people, which has been confirmed by numerous comparative studies. In the light of the conducted studies, it is necessary to emphasise that none of the forms of social pathology involving juveniles can be left to itself.

ADRES DO KORESPONDENCJI:

dr Mariusz Gajewski
MCPA, New Jersey
e-mail: marigajewski@gmail.com